

УДК 378.147.091.33-028.22:004:82

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ПІД ЧАС АНАЛІЗУ ЛІРИЧНИХ ТВОРІВ

Щербатюк В.С.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті розглянуто як традиційні, так й інноваційні засоби візуалізації навчальної інформації, використання яких під час аналізу ліричних творів сприяє формуванню креативних здібностей студентів філологічних факультетів. Охарактеризовано низку інтерактивних методів та прийомів, види креолізованого тексту. Зокрема, основну увагу зосереджено на сучасних формах мультимедійних презентацій, що дозволяють творчо підійти до процесу навчання, урізноманітнити способи подачі матеріалу під час проведення асоціативного аналізу верлібрової поезії. Узагальнено, що візуалізація навчальної інформації сприяє інтенсифікації навчання, активізації пізнавальної та творчої діяльності, формує та розвиває критичне та візуальне мислення, зорове сприйняття, підвищує візуальну грамотність та візуальну культуру.

Ключові слова: візуалізація, навчальна інформація, презентація, креолізований текст, творчі здібності, лірика.

Постановка проблеми. Найсуб'єктивнішим літературним родом є лірика, тому й підходи до її викладання найбільш індивідуальні, залежать від особистості вчителя. Відомо, що для реалізації навчального процесу викладачу не досить знати лише свій предмет, але йти в ногу з часом, опановувати нові методики та технології, володіти комп'ютерною грамотністю, так як знання комп'ютера в організації навчального процесу активізує творчий розвиток студентів і викладачів, увиразнює та унаочнює традиційний виклад матеріалу, допомагає вирішити цікаві та складні проблеми.

Одним із ефективних шляхів ґрунтового опанування студентами навчального матеріалу під час аналізу ліричних творів, активізації їх творчої діяльності є використання візуалізації, «в основі якої лежать різні ефективні методи обробки й компонування інформації, спрямовані на її представлення в компактному, зручному для використання вигляді» [4, с. 35].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першими, хто ввів у теорію та практику навчання візуалізацію, були Я. Коменський, І. Песталоцці, К. Ушинський, Г. В. Лейбніц, В. Оконь. Під візуалізацією вони розуміли лише зорове сприйняття предмета чи явища. Потім воно переросло в поняття почуттєвого сприйняття загалом (слух, відчуття, зір, дотик). Пізніше до методу наочності додали спостереження, дослід і практичні дії, а навчальні моделі, таблиці, картини, схеми тощо стали важливими засобами візуалізації.

Сьогодні теорія візуалізації представлена в працях О. Асмолова, А. Вербицького, В. Давидова та ін. Вивченню технології візуалізації як інструмента активізації й удосконалення навчально-пізнавальної діяльності школярів присвячено дослідження Г. Брянцевої, Г. Лаврентьева, Н. Лаврентьевої, М. Манько, Н. Неудахіної, С. Носкова, Д. Шеховцової та ін. У своїх роботах Л. Білоусова, Л. Білявська, Л. Бутенко, О. Ігнатович, М. Синиця, М. Цимбалюк, В. Швирка, С. Шушкевич, Н. Яקותюк та ін. торкнулися питань створення оригінальних прийомів візуалізації та розробили методику її застосування у викладанні певних дисциплін. Проблему наочності в навчанні розглядали й психологи А. Брушлин-

ський, Л. Виготський, В. Давидов, О. Леонтьєв, Л. Рубінштейн, П. Гальперін та ін.

Проте роль візуалізації навчального процесу в активізації творчих здібностей студентів ВНЗ, різноманіття її функцій у цьому процесі та способи застосування для вирішення певних дидактичних завдань є малодослідженими в педагогічній науці та практиці.

Мета статті – дослідити теоретичні основи та окреслити методику використання засобів візуалізації під час аналізу ліричних творів.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що людина запам'ятовує 10% від прочитаного та 30% від побаченого. Якщо людина чує і бачить, то процент запам'ятовування збільшується до 50%, а якщо чує, бачить та обговорює, то до 70%. Ці дані фізіологів дозволяють зробити висновок про необхідність обов'язкового поєднання викладачем для викладу навчального матеріалу та його практичного застосування вербальних і невербальних (візуальних) методів навчання.

У науково-методичній літературі відомі різні тлумачення терміна «візуалізація» (від лат. *visualis* – зоровий). Візуалізація – «одержання видимого зображення яких-небудь предметів, явищ, процесів, недоступних для безпосереднього спостереження» [1, с. 145]. Г. Токмань у термінологічному словнику до підручника «Методика навчання української літератури в середній школі» під візуалізацією розуміє «кодування, інтерпретацію, передавання інформації за допомогою зорових представлень – реалістичних і асоціативних образів, кольорів, графічних схем» [6, с. 297]. А. Вербицький визначав процес візуалізації як «згортання розумових змістів у наочний образ; як сприйнятий, образ може бути розгорнутий і служити опорою адекватних розумових і практичних дій» [2]. Так педагог виокремлював такі поняття як «візуальний», «візуальні засоби» від «наочний», «наочні засоби». З погляду дидактики, візуалізація – це «створення з усної наочної інформації нового об'єкта творчого характеру, який безпосередньо пов'язаний із суттю та змістом навчально-теоретичного матеріалу. Візуалізація – це процес представлення даних у вигляді зображення з метою максимальної зручності їх розуміння; надання осяжної форми будь-якому об'єкту, суб'єкту, процесу тощо. Проте таке ро-

зуміння візуалізації передбачає мінімальну розумову і пізнавальну активність учнів, а візуальні дидактичні засоби виконують лише ілюстративну функцію» [7, с. 2].

Отже, узагальнимо, що *візуалізація* – це унаочнення, створення умов для візуального спостереження; метод подання інформації у вигляді оптичного зображення (наприклад, у вигляді малюнків і фотографій, графіків, діаграм, структурних схем, таблиць, карт і т. д.).

У сучасній практиці використовується близько сотні як традиційних (діаграми, графіки, схеми, таблиці тощо), так й інноваційних (інтелект-карти, стратегічні карти, інфографіка, презентації, скрайбінг, кроссенс тощо) засобів візуалізації. Візуалізацію можна використовувати на будь-яких етапах вивчення навчального матеріалу: на лекціях та практичних заняттях при поясненні нового матеріалу, при повторенні та закріпленні, контролі та систематизації, узагальненні, при роботі з текстом твору, під час виконання самостійної роботи тощо.

Розглянемо деякі засоби візуалізації, що використовуємо на заняттях з літературознавчих дисциплін під час аналізу ліричних творів.

Враховуючи те, що традиційно годин на вивчення ліричних творів української та зарубіжної літератури відводиться мало, а на засвоєння теоретичних понять ще менше, у нагоді стає використання схематичної наочності, яка допомагає великий за обсягом матеріал втиснути в жорсткі рамки лекції чи практичного заняття. Схеми і таблиці допомагають студентам краще оволодіти теоретичними знаннями, що необхідні для цілісного аналізу ліричного твору, виявляти логіку подій, емоцій та думок ліричного героя, охарактеризувати мовні особливості та особливості віршування. Використання схем та таблиць підвищує візуальну наочність у сприйнятті текстової інформації.

На заняттях з курсу «Вступ до літературознавства» під час подачі лекційного матеріалу та практичних заняттях з тем «Мова художнього твору», «Лірика як рід літератури, її основні та жанри», «Віршування», «Аналіз художнього твору» використовуємо різні види таблиць (роз'яснювальні, порівняльні, тематичні, узагальнюючі).

На цих заняттях пропонуємо студентам й опорні схеми, у яких наголос робиться на візуальний ряд з максимально короткими текстовими коментарями. За функціональними ознаками схеми поділяють на *сутнісні* (відображають складові частини понять, явищ тощо), *логічні* (встановлюють логічну послідовність між частинами) та *образні* (покрощують сприйняття навчального матеріалу). Інколи схему доповнюємо вербальною інформацією та різними видами ілюстрацій.

Під час вивчення ліричних творів у роботі зі студентами використовуємо переважно такі типи структурно-логічних схем: *логічні ланцюги*, *циклічна схема*, *радіальна схема* (схема за типом «Ромашка»), *класифікаційна*, *діаграма Венна*, *ієрархічна піраміда*, *класифікаційна*, *ієрархічна структура* («Дерево») тощо. Так, на етапі закріплення навчального матеріалу з теми «Літературні роди та жанри» пропонуємо студентам заповнити кола Венна (працюємо з трьома колами). У частині кіл, що не перетнулися, записуємо ознаки лірики, епосу та драми, що характерні

для кожного роду окремо, у спільному просторі – ознаки, що поєднують усі три роди літератури. А під час опрацювання теми «Мова художнього твору» доречно використати кола Ейлера, так як вони відображають усі можливі співвідношення між різними множинами, зокрема й такими, коли одна із них поглинає іншу чи взагалі відсутні перетини між ними. Кола Ейлера логічно допомагають показати взаємний зв'язок між метафорою, персоніфікацією, уособленням та метонімією.

Під час виконання самостійної роботи пропонуємо студентам підготувати різні варіанти структурно-логічних схем, таблиць, які потім зможемо використати, досліджуючи ліричні твори різних жанрів. Для їх підготовки пропонуємо скористатися сучасними програмними засобами: Libre Office, Writer, Libre Office Draw, Inkscape, Dia, Visio тощо.

На сьогодні непростюю проблемою залишається вивчення верлібрової поезії. Це пояснюється тим, що жодна навчальна програма не передбачає ґрунтовного й повноцінного її опанування. З погляду В. Іллі, «верліброва поезія позбувається класичної, традиційної метрики, а її образи так поглиблюються і згущуються, що рима і класична метрика стають неможливими. Саме при такому вдосконаленні образу є можливим вираження позаслівної реальності. Традиційна поезія структуралістична за своєю сутністю, а тому легкодоступна для багатьох «поетів». Але коли ми говоримо про справжню верліброву поезію, то усвідомлюємо, що її внутрішня природа важкодоступна, і потрібно мати неабиякий талант, щоб створити справді досконалий художній образ» [3, с. 5-6].

Так як змістова структура верлібру базується на складних метафоричних рядах і зрощеннях, його аналіз має передбачати можливість творчого осмислення та різних інтерпретаційних підходів. Для цього найдоцільнішим є застосування асоціативного аналізу тексту, в основі якого лежить асоціативно-рефлекторна теорія про здатність людського мозку до асоціацій – до утворення зв'язків між подіями та фактами.

Прочитання верлібрового тексту через асоціативні ряди допомагає студентам цілісно опанувати зміст, розуміти образи, а головне – «пропустити» авторський малюнок через своє «Я», побачити те, що приховане від інших, зробити крок до творчості. З погляду М. Рубакіна, «ми знаємо не книги, і не чужі слова, і не їхній зміст, – ми знаємо наші власні проєкції їх і тільки той зміст, який в них самі вкладаємо, а не те, що вклав автор» [5].

Для кращого проведення асоціативного аналізу використовуємо презентації, створені за допомогою програми Power Point, яка дає широкий простір для використання мультимедійних можливостей комп'ютера під час вивчення різноманітного матеріалу.

Так, наприклад, розглядаючи творчість Тараса Мельничука, українського поета, в'язня радянських таборів, лауреата Шевченківської премії, автора значної кількості поетичних збірок, звертаємось до асоціативного аналізу під час роботи з його верлібровою лірикою.

Асоціативний аналіз допомагає не лише виділити образи, зіставити з іншими, але й пере-

творити на власні асоціації. Тому такий аналіз пробуджує творчість студентів, активізує їх чуттєві можливості, емоційний потенціал. Перш ніж провести аналіз інтимної поезії Т. Мельничука «Вночі яблука холодні...» проводимо вправу-візуалізацію з використанням презентації Power Point. Студентам послідовно (як вони з'являються в тексті) показуємо на слайдах малюнки-образи й пропонуємо записати ті асоціації, які виникли після перегляду.

Далі ставимо завдання: написати прозою чи віршем (верлібром чи римованим) декілька рядків, використовуючи зафіксовані асоціативні образи. Перевіряємо творчу роботу і лише потім зачитуємо поезію Т. Мельничука «Вночі яблука прохолодні...» та проводимо почуттєво-асоціативний аналіз.

Зазначимо також, що створення презентацій – ефективне завдання для самостійної роботи студентів. Тому пропонуємо підготувати подібні презентації для проведення вправ-візуалізацій під час асоціативного аналізу верлібрової поезії М. Семенка, В. Поліщука, В. Голобородька, М. Воробйова, В. Кордуна, В. Стуса та ін.

Серед засобів візуалізації, що найчастіше використовуються на заняттях із літератури, зокрема й під час вивчення ліричних творів, великою популярністю користуються різні види *креолізованих текстів*, у яких повідомлення переважно представлені вербально (словесний текст) та іконічно (образотворчо). Це *буктрейлери*, *постери*, *плейкасти*, *мотиватори на літературну тему*, *буклети*, *скрапбукінги*, *кардмейкінги* тощо. Так, під час вивчення лірики поетів-романтиків Г. Гейне, Дж. Г. Байрона, А. Міцкевича студентам було

запропоновано створити буктрейлери – відеоролики рекламного характеру для популяризації того чи того поетичного твору. Для цього початківці могли скористатися як програмою Power Point, так і Windows Movie Maker, які входять у пакет Microsoft Windows. А під час вивчення сонетів В. Шекспіра студенти виконували творче завдання: створювали листівки, постери за допомогою сервісу Gloaster чи сайту Photo Funia (<http://photofunia.com/>) та плейкасти за допомогою сервісу Playcast (<http://www.playcast.ru/>).

Висновки. Отже, перш ніж обрати для заняття той чи той метод візуалізації, викладач повинен відповісти на запитання, як він ставиться до змісту ліричного твору, які в ньому центральні образи, ідеї, проблеми, що мають зрозуміти студенти; яка схема найкраще організує матеріал і наповнить його змістом; яка робота краще допоможе під час аналізу й осмислення змісту ліричних творів; які потрібно поставити запитання, як організувати актуалізацію суб'єктного досвіду з теми для активізації мислення студентів. Тобто, необхідно усвідомлювати, чому обрано той чи той метод візуалізації і якої мети викладач може з його допомогою досягти.

Навички оформлення презентацій, схем, таблиць, що допомагають у роботі над аналізом ліричного твору, видів креолізованих текстів, інтерактивних форм необхідні лише як засіб, що збагачує студентів думками й емоціями, активізує творчу діяльність, урізноманітнює методичну структуру заняття. Тому при використанні технології візуалізації під час аналізу ліричних творів необхідно пам'ятати: «У вчинках учителя завжди є розрахунок і натхнення» (М. Рибнікова).

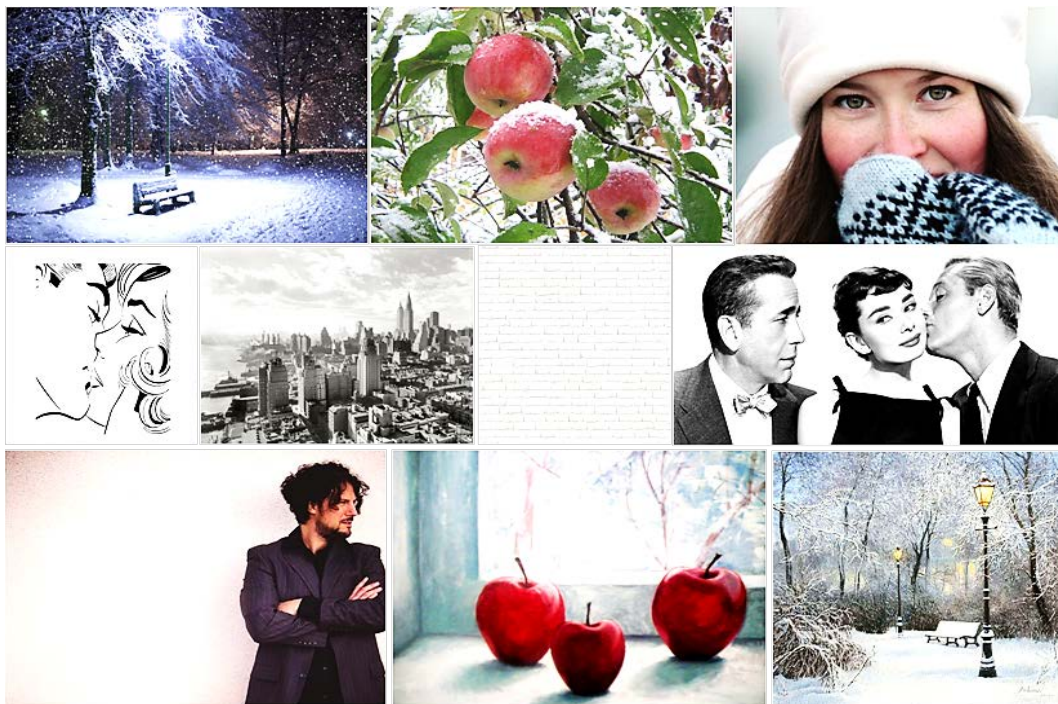

Рис. 1. Слайди презентації до асоціативного аналізу поезії Т. Мельничука

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та головний редактор В. Т. Бусел. – Ірпінь: Перун. – 2003. – 1440 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М.: Высш. шк., 1991. – 207 с.
3. Ілля В. З. Господом чи без нього? / В. З. Ілля // Літературна Україна. – 1991. – 12 вересня. – С. 5-6.
4. Неудахина Н. А. О возможностях практического внедрения технологии визуализации учебной информации в вузе / Н. А. Неудахина // Известия Алтайского государственного университета. – № 2(78). – 2013. – С. 35-38.
5. Рубакин Н. А. Психология читателя и книги: краткое введение в библиологическую психологию / Н. А. Рубакин. – М.: Книга, 1974. – 234 с.
6. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник / Г. Л. Токмань. – К. Академія, 2012. – 312 с.
7. Цимбалюк М. Ю. Використання сучасного програмного забезпечення для візуалізації навчального матеріалу з української літератури у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] / М. Ю. Цимбалюк. – Режим доступу: http://ito.vspu.net/konferencel5/15_11/Tcumbalyuk.pdf
8. Шкварчук О. В. Використання опорних схем, таблиць, конспектів у процесі викладання української мови [Електронний ресурс] / О. В. Шкварчук. – Режим доступу: http://oblosvita.com/navigaciya/skrynka/ukr_mova/12385-vikoristannya-opornih-shem-tablic-konspektv-u-proces-vikladannya-ukrayinskoyi-movi.html

Щербатюк В.С.

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ АКТИВИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ ПРИ АНАЛИЗЕ ЛИРИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ

Аннотация

В статье рассмотрены как традиционные, так и инновационные средства визуализации учебной информации, использование которых при анализе лирических произведений способствует формированию креативных способностей студентов филологических факультетов. Охарактеризованы ряд интерактивных методов и приемов, виды креолизованного текста. В частности, основное внимание сосредоточено на современных формах мультимедийных презентаций, которые позволяют творчески подойти к процессу обучения, разнообразить способы подачи материала во время проведения ассоциативного анализа верлибровой поэзии. Обобщено, что визуализация учебной информации способствует интенсификации обучения, активизации познавательной и творческой деятельности, формирует и развивает критическое и визуальное мышление, зрительное восприятие, повышает визуальную грамотность и визуальную культуру.

Ключевые слова: визуализация, учебная информация, презентация, креолизованный текст, творческие способности, лирика.

Scherbatiuk V.S.

SHEE «Donbass State Pedagogical University»

VISUALIZATION AS ONE OF FACTORS OF ACTIVATION OF CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS-PHILOLOGISTS IS DURING ANALYSIS OF LYRIC WORKS

Summary

The article considers traditional and innovative means of visualization of educational information, the use of which during the analysis of lyrical works contributes to the formation of creative abilities of students of philological faculties. Chain of interactive methods and receptions types of the creolized text were characterized. In particular, the focus is on modern forms of multimedia presentations that allow creatively to approach the learning process, to diversify the ways of submitting the material during the associative analysis of verslibre poetry. It is generalized that the visualization of educational information contributes to the intensification of learning, the activation of cognitive and creative activity, forms and develops critical and visual thinking, visual perception, increases visual literacy and visual culture.

Keywords: visualization, educational information, presentations, creolized text, creative abilities, lyrics.